

KREITER JÚLIA

BETHLEN GÁBOR 1615/1616. ÉVI MOLDVAI VÁLSÁG ALATTI KÜLPOLITIKÁJA EDDIG ISMERETLEN FORRÁSOK TÜKRÉBEN*

Az „új diplomáciatörténet” jellemzői

Az utóbbi időben a diplomáciatörténet egyre népszerűbb kutatási területté vált a történettudományban. Ezen a téren hazánkban az Erdélyi Fejedelemség, a Habsburg Monarchia és az Oszmán Birodalom viszonyának vizsgálata került előtérbe.¹ A diplomáciai interakciók során keletkezett különböző követjelentések és instrukciók betekintést nyújtanak számunkra a korabeli eseményekbe, ezen források révén azonban nem csak a felek kommunikációja nyomán keletkező információkba, hanem ezen információk kifejezőmódjába is betekintést nyerhetünk. Ilyen típusú vizsgálatok révén lehetőségünk nyílik megismerni a fogalmazás és fordítás adta eltérésekből adódó félreértések jelentőségét. Az eddigi kutatásoknak köszönhetően például a különféle követek tevékenységének vizsgálata is szerves részévé vált a történeti munkáknak, illetve az ő beszámolóik, jelentéseik nem csak az eseménytörténet alaposabb megismerését teszik lehetővé, hanem a történelmi személyiségek korabeli megítéléséről is többet tudhatunk meg.² Ezzel a diplomáciatörténet sok esetben új nézőpontokkal is bővítheti egy adott korszakról való ismereteinket.

Az eseményformáló személyiségek – uralkodók, politikai vezetők – gyakran éltek a disszimuláció eszközével is, ami Ács Pál szerint a hallgatás művészete, a valóság és látszat elkülönülése. Ez a jelenség nem volt újkeletű, és a XVI. század

* Tanácsaikért és a szövegértelmezésben nyújtott segítségükért köszönettel tartozom Szabados Jánosnak, Jakó Klárának és Papp Sándornak.

- 1 A diplomáciatörténet – azon belül is a Habsburg–oszmán diplomáciatörténet – kapcsán a Magyar Tudományos Akadémia – Szegedi Tudományegyetem Oszmán-kori Kutatócsoport (Eötvös Loránd Kutatási Hálózat) kutatásait emelném ki, akik a két birodalom közötti békepéldányok feltárását és néhány béke kapcsán a tárgyalások menetét vagy a diplomáciai apparátust vizsgálták. *Brandl–Göncöl–Juhász–Marton–Szabados*, 2017. *Brandl–Göncöl–Juhász–Marton–Szabados*, 2018. *Papp*, 2018a 86–99. p., *Papp*, 2018b 28–33. p., *Papp*, 2019. 172–182. p.
- 2 *Strohmeyer*, 2017. 177–199. p. Példaként hozható Johann Rudolf Schmid pályája, aki tehetségének köszönhetően fényes karriert futott be a Habsburg–oszmán diplomácia területén. *Meienberger*, 1973. 106–129. p., *Strohmeyer*, 2013. 21–29. p., *Cziráki*, 2015. 847–853. p.

vége felé egyre nagyobb teret nyert magának a politika színterén.³ Szent Ágoston kijelentése szerint a hazugság és az elhallgatás között nincsen különbség, akkor is elítélendő, ha jószándék áll mögötte.⁴ Ez a megállapítás azonban figyelmen kívül hagyja az adott körülmények vizsgálatát. Egy állam helyzetének stabilizálásához olykor elengedhetetlen a manipuláció vagy a disszimuláció eszközének alkalmazása, főleg egy olyan állam esetében, mint az Erdélyi Fejedelemség, amely a kora újkorban két hatalom határterületén feküdt, így Bethlen Gábornak is élnie kellett az imént említett eszközökkel.

Bethlen Gábor hatalomra kerülése és kezdeti uralmának nehézségei

Bethlen Gábor, Bocskai István fejedelem halála után nem annak kijelölt örökösét, Homonnai Drugeth Bálintot⁵ vagy a rendek által megválasztott Rákóczi Zsigmondot,⁶ hanem Báthory Gábort⁷ támogatta, aki mellett saját befolyásának is teret kívánt biztosítani. Báthory azonban nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Az erdélyi nemesek részéről számtalan panasz volt erőszakos viselkedésére, melyeket jeleztek a Porta felé is. Báthory szélsőséges, kiszámíthatatlan magatartást tanúsított az őt pártfogoltak felé is. Többek között Bethlen Gáborra és annak feleségére⁸ is rátámadt, emellett pedig könnyelmű és laza erkölce miatt is sok szó érte, 1608-ban pedig Nagyszeben elfoglalásával a szász universitást is magára haragította. Mindezek miatt Bethlennel való kapcsolata kettősnek mondható. Bethlen tanácsosként a fejedelem bizalmasainak egyike volt, részt vett mellette a Radu Șerban havasalföldi vajda elleni hadjáratban⁹ és a belpolitikai konfliktusok megoldásában is segédkezett. Bethlen Gábor már a Bocskai-felkelés idején is az ún. törökös párthoz tartozott, így amikor Báthory a Habsburgokkal törekedett kedvezőbb kapcsolatot kialakítani, Bethlen szervezkedni kezdett ellene, azonban a fejedelem tudomást szerzett róla, ezért 1612-ben Bethlennek menekülnie kellett. Oszmán pártfogóinak, többek között Tirjáki Haszan budai pasának és Iszkender

3 Ács, 2010, 13–14. p.

4 Uo. 15. p.

5 Papp, 2006. 133–152. p.

6 Papp, 2008. 813. p.

7 Báthory Gábor uralkodásáról újabban lásd az alábbi tanulmánykötetet: Papp – Jeney-Tóth – Ulrich, 2009.

8 Veress, 1914. 302–303. p.

9 Veress, 1914. 300. p.

kanizsai beglerbégnek a támogatásával sikerült elfogadtatnia I. Ahmed szultánnal fejedelmi jelöltségét.¹⁰ A szultán fegyveres segítséget is nyújtott Bethlen számára, és a már említett pasák mellett Sahin Giráj tatár kánt, a moldvai és a havasalföldi vajdákat is hadba szólította. 1613. október 21. és 23. között, egyedülálló módon az Iszkender pasa által fejedelmválasztás céljából összehívott kolozsvári országgyűlésen az erdélyi rendek megválasztották Bethlen Gábort fejedelmüknek.¹¹ Az említett körülmények miatt azonban a fejedelem kiszolgáltatottá vált a töröknek.

Bethlen Gábor uralkodásának kezdeti időszakában hatalmának megerősítése bizonyult a fő feladatnak, ami a gyakorlatban az Oszmán Birodalom és a Habsburg Monarchia közötti diplomáciai lavírozást jelentette.¹² Erdély, Moldva és Havasalföld között szoros politikai kapcsolat alakult ki, hiszen a három terület hasonló helyzetben volt, mivel mind vazallusai voltak az Oszmán Birodalomnak, igaz Erdély kedvezőbb státuszt élvezett.¹³ A három vazallusállam gazdasági és politikai kölcsönhatásban is állt egymással,¹⁴ a továbbiakban ez utóbbi kérdésről, a politikai kölcsönhatásról lesz szó.

Bethlen Gábor és az 1615/1616. évi moldvai válság

Tanulmányomban iktári Bethlen Gábor erdélyi fejedelem 1615/1616. évi moldvai válság kezelésében betöltött szerepéről teszek közzé újabb iratokat. A fejedelemség és a vajdaságok kapcsolatának története ekkor már hosszabb múltra tekintett vissza.¹⁵ A megnevezett időszak történéseiről már több munka is napvilágot látott,¹⁶ azonban az Osztrák Állami Levéltár (Österreichisches Staatsarchiv) Hadilevéltárában (Kriegsarchiv) található még feltáratlan dokumentumok, melyek-

10 A körülményekre lásd: *Sudár*, 2011. 977–978. p., *Papp*, 2015. 78–81. p.

11 *Szilágyi*, 1867, 1–18. p., *Sudár*, 2011. 976–978. p., *Papp*, 2014. 36–48. p.

12 Ezt akkoriban „semlegességnek” (Neutralität) nevezték, azonban Melchior Khlesl szerint a „semleges” fejedelmek a Portához húznak. A körülményekről és az említett témáról lásd: *Cziráki*, 2012a, különösen: 350. p., 353–355. p. *Cziráki*, 2012b különösen: 325. p. 15. jegyz. *Cziráki*, 2013. 87–101. p.

13 *Kármán*, 2012. 48. p.

14 *Jakó*, 2016. 273. p.

15 Összefoglalóan a kérdésről lásd: *Balla*, 2015. 9–20. p. A térség tizenöt éves háború alatti eseményeire lásd: *Papp*, 2017.

16 *Sebestyén*. 1979. 402–407. p., *Cziráki*, 2010. 193. p., *Sudár*, 2011. 984–985. p., *Constantinov*, 2014. 19–25. p., *Borbély*, 2015. 197–204. p.

kel nem, vagy csak nagyon érintőlegesen foglalkoztak eddig.¹⁷ Forrásközlő tanulmányom célja tehát, hogy újabb adalékokkal járuljak hozzá Bethlen Gábor uralodása korai szakaszának politikájához. A dokumentumok rávilágítanak, hogy a fejedelem nem volt egyszerű helyzetben, azonban igyekezett a körülményeket saját előnyére is fordítani.

A Porta és a Habsburgok politikai nyomása mellett Bethlennek ugyanis 1615-től Lengyelország térségbeli befolyásával is számolnia kellett,¹⁸ hiszen ez év novemberében Moldvában Ștefan Tomșa vajda (1611–1615) ellen felkelés tört ki annak kegyetlenkedései miatt.¹⁹ Bethlen Gábor október 10-én és november 20-án kelt leveleiben beszámolt Dóczy András szatmári főkapitánynak (1610–1618)²⁰ Tomșa vajda moldvai bojárok irányába tanúsított kegyetlenkedéseiről,²¹ valamint a novemberi moldvai eseményekről és egyúttal tájékoztatta arról is, hogy a Lengyelországba menekült bojárok a lengyel csapatok segítségével betörni készültek Moldvába, a vajda azonban akkor nem kért segítséget a fejedelemtől.²² Végül az egykori vajda Ieremia Movilă (1600–1606) fia, Alexandru Movilă (1615. november 22. – 1616. augusztus 2.) lengyel segítséggel elfoglalta Moldvát, Tomșa pedig kénytelen volt elmenekülni.²³ Tomșa távozásával azonban az oszmánok egyik bizalmi emberét távolították el, ezért a Porta felszólította Bethlen Gábort, hogy igyekezzen megsegíteni az elűzött moldvai vajdát.²⁴

A moldvai válság számos olyan kérdést vet fel, melyekre nincs egyértelmű válasz. Több opció is lehetséges, hogy Bethlen a jelöltek közül kit látott volna szívesebben a moldvai vajdai székben. A lengyel betörést és a vajda elűzését követően Ștefan Tomșa, Radu Mihnea és Alexandru Movilă felé is látszatlépéseket tett a fejedelem. Dóczy András 1616. január 20-án Thurzó György nádornak megírta, hogy Bethlen hadimustrát tart, de szerinte a fejedelem azért kezdett szervezked-

17 Veress Endre 1937-ben, Bukarestben megjelent forráskiadványában, a Kriegsarchivban található dokumentumok közül már közölt néhányat. Vö. Bethlen Gábor, Péchy Simon és Forgách Zsigmond vonatkozó levelei. *Veress*, 1937. 62–65. p.

18 *Kármán*, 2019. 119. p.

19 Az eseményekre lásd: *Costin*, 1980. 71–72. p.

20 Dóczyról lásd: *Mohácsi*, 2014. 131–137. p., *Pálffy*, 1997. 285. p.

21 Bethlen Gábor Dóczy Andrásnak, Medgyes, 1615. október 10. *Veress*, 1937. 52–53. p.

22 Bethlen Gábor Dóczy Andrásnak. Gyulafehérvár, 1615. november 20., *Veress*, 1937. 60–61. p.

23 *Sebestyén*, 1979. 402. p., *Borbély*, 2015. 201. p.

24 *Sebestyén*, 1979. 403. p. Bethlen Gábor Mehmed pasa kajmakámnak, Kolozsvár, 1615. december 7. TMÁO I., 139–140. p.

ni, mert Tomşa Báthory ideje alatt támogatta Bethlent.²⁵ Az alább közölt 1616. január 25-én írt levélben a szatmári főkapitány értesítette II. Mátyás német-római császárt és magyar királyt is a mustráról, de ott már egyértelműen azt állítja, hogy Bethlen Tomşa megsegítése céljából gyűjti a hadat. A fejedelem pedig maga írta Dóczyznak, hogy Alexandru Movilă támogatását kérő lengyel követeket fogadott. Dóczy András tehát értesült a Bethlennél járt lengyel követekről, amiből arra következtethetett, hogy a fejedelem a lengyelek által bevitt vajdát kívánna támogatni. Ugyanakkor a hadimustra megkezdése valóban megtévesztő lehetett Bethlen szándékait illetően. Bár a fejedelem nyíltan egyik jelöltet sem támogatta, magatartása arra enged következtetni, hogy Tomşa vajdát nem kívánta pozíciójába visszasegíteni.

Világossá válik a számunkra, hogy a válság ideje alatt Bethlen az oszmán és a lengyel oldal felé is fenn kívánta tartani a támogatás szándékának a látszatát és mindkét oldal felé gesztusokat igyekezett tenni. A katonai szervezkedés megkezdésével ugyanis eleget tett a Porta parancsának, a lengyel követek fogadásával pedig mind a lengyelek, mind a Habsburgok felé azt kommunikálta, hogy Movilă-t támogatja. Ezáltal a fejedelem a keresztény lengyelek megsegítésének látszatát akarta kelteni a Habsburgok irányában. Ennek oka, hogy a korábbi fejedelemjelölt Homonnai Drugeth Bálint unokaöccse, Homonnai Drugeth György Erdély fejedelme kívánt lenni, és ennek érdekében szervezkedésbe kezdett Radu Şerban korábbi havasalföldi vajdával, ez pedig komoly fenyegetést jelentett Bethlen számára.²⁶

A tanulmányomban közölt levelek révén betekintést nyerhetünk a moldvai válság körüli intézkedésekbe és a kulcsfontosságú személyek kommunikációs stratégiájába. Maguk az események már ismeretesek a számunkra, ahogy a korabeli hatalmi viszonyok és az imént részletezett diplomáciai lépések is.²⁷ A diplomácia egyik fontos eleme az információáramlás. Az udvar sok esetben a Dóczy András szatmári főkapitány vagy más végvidéki kapitányok és főkapitányok révén jutott hozzá az erdélyi eseményekkel kapcsolatos információkhoz, azonban a levelek útja akár hetekig is eltarthatott. A hírszerzési lánc működését jól szemlélteti a Récsei Boér Péter, a havasalföldi vajda Radu Mihnea secretariusának²⁸ 1616. ja-

25 Dóczy András Thurzó Györgynek. Szatmár, 1616. január 20. *Veress*, 1937. 70. p.

26 *Sebestyén*, 1979. 400. p., *Borbély*, 2014. 259–310. p.

27 *Oborni*, 2011. 877–914. p., *Sudár*, 2011. 975–996. p., *Gebei*, 2013. 93–97. p., *Jakó*, 2016. 271–294. p.

28 *Jakó*, 2009. 128–130. p. Köszönettel tartozom Jakó Klárának a Boér Péterrel kapcsolatos tájékoztatásért.

nuár 5-én Bozzavásárról²⁹ Rhédey Ferenc részére küldött levele,³⁰ amelyet február 9-én küldtek tovább Bécsből az uralkodónak.³¹ Az sajnós nem ismert, hogy Rhédey Ferenc környezetéből ki másolta le a levelet, de annyi bizonyos, hogy ebben az esetben a kiindulóponttól vagyis Bozzavásárról Bécsig való eljuttatáshoz egy hónapra volt szükség, majd csak ezt követően jutott el Prágába a császárhoz. A korabeli információáramlást Moldva és Havasalföld tekintetében Jakó Klára vizsgálta,³² azonban az információáramlás más csatornáinak feltárása – például a Habsburg Monarchia irányába zajló információáramlás³³ – a további kutatások feladata lesz.

Közlési elvek

Az alábbiakban négy, az említett témához kapcsolódó levelet közlök. A hely- és személyneveket, idegen szavakat és tisztségneveket, illetve a bizonytalan olvasatú szavakat első előfordulásukkor, a szöveg nyelvétől függetlenül magyarázó jegyzettel láttam el. A dokumentumokban előforduló latin szavakat és kifejezéseket eredeti alakjukban, változtatás nélkül meghagytam. A tanulmány a Marton Gellért Ernő által alkalmazott forráskiadási elveket követi.³⁴ A gördülékeny olvasás és a könnyebb megértés érdekében a szövegeket nem betűhíven, hanem modernizálva írtam át. Mind a központosításban, mind az egyben vagy külön írandó szavak, valamint a kis- és nagy betűk esetében a mai helyesírási szabályok vannak érvényben. A feloldott szavak jelzés nélkül jelennek meg a szövegben. Az olyan betűkapcsolatok mint a „ts”, „ch” stb., hangértéknek megfelelően a mai helyesírási szabály szerint írtam át. A német szövegek átírásakor a Lymbus folyóirat közlési elveit vettem alapul.³⁵ A császári cím és más rövidítések feloldása alkalmával minden esetben a mai német helyesírási szabályokat alkalmaztam,

29 Bodzavásár, ma: Buzău, Románia.

30 A levelet Veress Endre adta ki: Récesei Boér Péter Rhédey Ferencnek. Bozzavásár, 1616. január 5. *Veress*, 1937. 65–67. p.

31 Hans von Molardt II. Mátyásnak. Bécs, 1616. február 9. ÖStA KA HKR Prot. Bd. 236. 1616. Reg. fol. 3. Nr. 13.

32 Bővebben lásd: *Jakó*, 2012. 142–147. p.

33 A Melchior Khlesl és Thurzó György közötti információáramlást Bódai Dalma vizsgálta: *Bódai*, 2021. 52–58.p.

34 *Marton*, 2020. 130–132. p.

35 *Lymbus*, 2003. 373–374. p.

mindemellett alapvetően betűhív átírást alkalmaztam. A számneveket – a sor-számnevektől eltekintve – tizenkettő alatt betűvel, afölött számmal írtam át. A latin megszólításban és címzésben lévő rövidítéseket jelölés nélkül oldottam fel.

1.

Dóczy András szatmári főkapitány II. Mátyás német-római császár és magyar királynak

Szatmár, 1616. január 25.

Amint megtudta, hogy Bethlen Gábor mustrára készül, azonnal küldött hozzá egy huszárt, és egyúttal írt is a fejedelemnek, az erre adott választ pedig mellékelte. A huszár állítása szerint az 1.500 fős sereg rosszul felszerelt. Bethlen a sereget Štefan Tomşa moldvai vajda megsegítésére akarta küldeni. A huszár arról is beszámolt, hogy Bethlen ekkor Gyulafehérváron tartózkodott, nem sokkal később Fogarasra indult a székelyek mustrájára. Azok azonban nem kívántak segítséget nyújtani, mondván, ők semmilyen ellenséget nem észleltek, Tomşa mellé meg nem akarnak állni. Ráadásul amiatt, hogy Bethlen a húsz éve birtokolt javaikat elvette, elégedetlenkedtek és lázadoztak.

Großmächtigste Römische Kheyserliche undt Khünigliche Mäiestäth
mein allergndigister. Kheyßer und Herr ect.

Nach deme ich vernomben, daß Bethlen³⁶ sein landvolk zu mustern resolvirt, habe ich alsपालdt auf darzue bestelten tag einen hussärn ihn Sibenbürgen³⁷ dahin abgefertigt, unnd unther disem praetext ihme Bethlen auch geschrieben. Was er mier darauf geantwortet, haben Eure Kayserliche Majestät aus hieihnligunden seinen original schreiben mitt mehrern allergnädigst zu vernomben.

Diser mein hussär ist bey der musterung gewesen unnd hat soliche guet ihn acht genomben. Vermeldet, daß landtvolckh sei bey ein 1.500 mann, aber gar

36 Bethlen Gábor erdélyi fejedelem (1613–1629).

37 Erdély.

schlecht, unbewehrt, und über die massen sehr unwillig geweßen, welches er Bethlen dem Tompsa³⁸ zur hilf zuzuschickhen ihn willens.

Jezundt ist Bethlen zu Weissenburgg,³⁹ heut raißet er vonn dann nach Fogaras,⁴⁰ die Zäggl⁴¹ auch ihn derselben refer zu mustern. Welche aber, ob wolln er vaida zu zwey unterschiedlichen mahln anbevolhen, sie sollen auffsizen, ime kheinen gehorsamb ihn disem fahl nicht läisten wöllen, fürgebendt, sie sehen keinen feinde, dem Tompsa aber zuzuzihen wöllen sie nicht, dann solicher sie nichts angehet, unndt habe ihnen ohne daß vor disem, als Bethlen durch den Türggen eingesezt worden, grossen schaden zuegefiegt, dahero sie mit ihrem vaida gahr übel zufriden. Unndt weillen er Bethlen ohne daß auch fast meniglichen ihre guetter, welche sie bei 20 jahn her possidirt, genomben, ist nicht allein das lanndtvolckh, sondern auch sein aignes hoffgesinndt überauß gahr malcontent.

Welches ich Eurer Kaiserlichen Majestät dero zu allergnädigsten nachrichtung meiner schuldigkeit nach zu wissen fiegen sollen. Mich ihn dero angebornen kaiserlichen und königlichen hohen gnaden und hulden ganz unterthänigist und gehorsamst entfelhendt [!].

Geben Saggmar⁴², den 25. Januarii Anno 1616

Eurer Römischer Kaiserlichen unndt Königlichen Majestät

Gehorsamister diener unndt unnterthonn etc.

Andre Dozy⁴³

[4v] Külzet: Der Großmächtigsten Römischen Kheyßerlichen unndt zu Germänien, Hungern und Beheimb Khüniglichen Maiestätt etc. Meinem allergnädigsten Kheyßer undt Herrn.

Jelzet: ÖStA KA HKR Akten 1616 Jänner Exp. Nr. 16. fol. 1r, 4v. (Kt. 53.)

38 Ștefan Tomșa moldvai vajda. *Cziráki*, 2010. 193. p.

39 Gyulafehérvár, ma: Alba Iulia, Románia.

40 Fogaras, ma: Fogăraș, Románia.

41 Székelyek.

42 Szatmár, ma: Satu Mare, Románia.

43 Nagylucsei Dóczy András, szatmári főkapitány, *Mohácsi*, 2014. 131–137. p.

2.

Bethlen Gábor erdélyi fejedelem Dóczy Andrásnak

Gyulafehérvár, 1616. január 20.

Szilágyi János panasszal élt Dóczynál, miszerint szeretné visszakapni elkobzott tulajdonát. Bethlen értetlenkedik az ügy kapcsán, mivel felé senki nem jelezte ezt a panaszt és alaptalannak is tartja, mivel senki nincs, aki Szilágyi szavait alátámasztaná. Találkoztuk alkalmával sem élt a Bethlen által felajánlott jószándékkal. Örül a béke megkötésének. Az új moldvai vajdától és lengyel uraktól támogatást kérő levelet hozó követek érkeztek Bethlenhez. A szultán egy Ibrahim nevű pasájának és Bethlennek is megparancsolta, hogy segítsék Tomşát fejedelmi posztjában való megmaradásában, a fejedelem azonban továbbra is az új vajdáért jár közben.

Gabriel Bethlen Dei gratia Princeps Transilvaniae ac partium
Regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc.

Spectabilis ac Magnifice domine amice nobis observandissime, servitiorum meorum paratam commendationem.

Az kegyelmed nekünk írt leveléből értjük Zilagi Janos⁴⁴ uramnak jószága felelő kegyelmednél való panaszolkodását, de mivelhogy Zilagi Janosnak mi semmi jószágát sem el nem vettük, sem hogy bírónok, nem tudjuk, nem is nevez semmit, kiből érthetnénk panaszolkodásának méltó voltát, hanem ha valami határ dolgából való igazgatása vagy pediglen Kőwarhoz⁴⁵ való régi szabadosok közül akarna valamelyhez jussát praetendalni.⁴⁶ Csudálkozunk is rajta, hogy kegyelmedet affélével búsítja, holott soha minket csak egy szóval is ilyen dologból meg nem talált, sőt ez napokban is ugyan meg kínáltuk. Császár urunk öfelsége becsületes követe⁴⁷ itt bent levén magunkat, hogy ha mi afféle dolgok volnának, készek volnánk eligazíttatni. De mivelhogy több dolgoknak is kellett haladniuk, mikor az Karoliban⁴⁸ végezendő dolgok eligazíttatnak, ha mi dolga leszen, készek leszünk azt is ott igazíttatni. Hogy pedig az régen kívánt és örömmre méltó

44 Szilágyi János kővári kapitány. EOE VII., 27. p.

45 Kővár vára, ma: Cetatea Chioarului, Románia.

46 Lat. praetendo, 'követel'.

47 Erich Lassota von Steblau császári követ (1550–1616) *Czirádki*, 2012b 356. p.

48 Nagykároly, ma: Carei, Románia.

békességnek véghez menetelét értésünkre adta, kegyelmedtől kedvesen vettük. Engedje az Úristen, hogy az egész keresztyénségnek és nemzetünknek örökös és felbomolthatatlan megmaradására lehessen, kinek mindnyájan örvendezhessünk. Ami illeti az moldovai híreket, az elmúlt napokban mind az új vajdának,⁴⁹ mind bojárinak⁵⁰ és vele lévő lengyel urak és vajdáknak követei által több levelek között hitlevele érkezvén, kívánják felette igen általunk való promotiojokat.⁵¹ De minthogy az Portán lévő hatalmas császár helytartó vezére kajmekám⁵² Tompsa vajdának felette jóakarója, noha császár [2v] hon nem volt, de megérkezvén, az mint értjük, elhittük, értésére adta. Megparancsolta volt egy Ibrahim nevű, tenger mellett lakó pasának,⁵³ hogy tizenkét szandzsákság és harminckét vagy negyven-ezer tatárral melléje jöven, az minthogy nekünk is két rendbeli levele által parancsolta, hogy bevinnők, mindazáltal mi ez ideig az Fényes Portán is két rendbeli levelünkkel⁵⁴ instáltunk az új vajdának helyben maradásáért. Ez után is akarnók, ha ez szomszédságban és abban az vajdaságban maradása lehetne. Tartsa meg Isten kegyelmedet jó egészségben. Datum in civitate Nostra Alba Iulia die 20. Januarii Anno Domini 1616.

Spectabilis ac magnificae Dominationis Vestrae

Amicus Addictus

Gabriel Bethlen manu propria

Erasmus Adam manu propria secretarius⁵⁵

Külzet: [3v] Spectabili ac Magnifico domino Andreae Doczy de Nagilwczie, Comitatum Barsiensis ac Zatthmariensis Comiti, Cubiculariorum Regalium per Hungariam Magnifico Sacratissimae Caesariae Regiaeque Majestatis Consiliario ac praesidii Zattmariensis, Supremo Capitaneo, referat Domino Amico et Vicino nobis observandissimo

Jelzet: ÖStA KA HKR Akten 1616 Exp. Jänner Nr. 16. fol. 2r–v, 3v. (Kt. 53.)

49 Alexandru Movilă (1615. november 12 – 1616. augusztus 2.).

50 Szláv eredetű szó, Moldvában és Havasalföldön földbirtokost, nemest jelentett.

51 Lat. promotio, 'elősegítése valaminek'.

52 Az Oszmán Birodalom nagyvezírjének helyettese, ekkor Gürdzsü Mehmed. *Sudár*, 2011. 982–983. p.

53 Szarhos Ibrahim. *Sudár*, 2011. 984. p.

54 Az egyik levél feltehetően az alábbi volt: Bethlen Gábor Gürdzsü Mehmed pasa kajmakámnak, Kolozsvár, 1615. december 7. TMÁO I., 139–140. p.

55 Ádám Erasmus kancelláriai titkár (1609–1618). *Trócsányi*, 1980. 185. p.

3.

Dóczy András II. Mátyásnak

Szatmár, 1616. január 28.

Hírek érkeztek Rhédey Ferenc váradi főkapitány környezetéből, aki Bethlen Gábor utasítására elrendelte a Nagyvárad környékén lévő vármegyék mustrálását. Tomşa vajda folyamatosan segítséget kér Bethlentől és azt hirdetik, hogy sok török és tatár érkezik, de értesülései szerint csak a helyi erők vannak jelen, és szokásukhoz híven csak az erdélyiek terjesztik a híreket a hadakról, hogy elejét vehessék Homonnai Drugeth György betörésének. Dóczy szerint katonaságot lenne jó toborozni, de az uralkodóra bízta a döntést. Eljuttatták hozzá a havasalföldi vajda bizalmasának Rhédeyhez írt levelét, amit másolatban mellékel. PS. Éppen most érkezett a hír, hogy Kovacsóczy István aznap (Nagy)károlyba érkezett és onnan a császárhoz megy, mert oda küldte Bethlen.

Großmächtigste Römische Kheyserliche und Khünigliche Maiestätt
mein allergnädigster Kheyser und Herr etc.

Gleich dißen augenblickh khombt mier zeitung vonn Groß Wardein⁵⁶, daß Redey Ferencz⁵⁷ die gehn Wardein gehörigen spanschafften mustern will unndt gibt darneben aus, er wölle für den Bethlen auch ein anzahl hussärn werben;⁵⁸ und obwohlen er Bethlen ausserhalb der Zäiggeln⁵⁹ die sibenbürgischen spanschafften alle gemustert, hatt er doch ein theilß derselben nach haus zihen, ein theilß aber auff den dörffern ligen lassen. Es ist nicht weniger, daß der Tompsa die hilff vonn dem Bethlen täglichen starckh sollicitirt, unndt darneben außgegeben wiert, daß vill Thürnggen und Tartern ihn der Walachey⁶⁰ anckhombnen wahren.

Aber allergnädigster herr, es ist mier gewiß zueckomben, daß weder ihn der Walachey, noch Moldaw,⁶¹ weder vonn Türnggen, Tartern, noch anndern frembden

56 Nagyvárad, ma: Oradea, Románia.

57 Nagyvárad kapitány, Bihar vármegye főispánja (1607–1621). *Horn*, 2011. 999., 1001., 1004–1022. p. passim *Rácz*, 2019. 81–117. p.

58 A parancsot Bethlen adta ki. Vö.: Bethlen Gábor Rhédey Ferenc váradi főkapitánynak. Szászváros, 1616. január 9. TMÁO I., 142–144. p.

59 Székelyek.

60 Havasalföld.

61 Moldva.

nationen sich dißmahls ausser der ordinari Türgen unndt Tartern, welche auch vor disem aldort geweßen, gar nicht finden lassen. Sein also soliche erdichte inventiones, deren die Sibnbürger schon allermassen gewohnt, die leuth damitt zu schreckhen, unndt meines, auch anderer villen erachtens am meisten nur auff daß angesehen, daß sie sich des herrn Homonnäy⁶² einfahl beförchten, welches ich Eurer Kaiserlichen Majestät auch vor disem zu offermahln gehorßamist ange-deutett. Meines schlechten gedunckhens währe notwendig, weillen sich die Si-benbürger also zu den armis rüsten, daß Eure Kaiserliche Majestät hergegen auch ein anzahl hussärn unndt fueß volckh, denen wohl währe zutrauen, auff allerley auffsehen, werben liessen, welche ihn disen orthen zimblichen zubeckhomben [!] sein, wann nur die mittln nicht abgehen. Welchem aber Eure Kaiserliche Majestät ohne meine schlechte maaßgebung allergnädigist wohl zu thuen werden wuessen.

[2v] Waß sonnst der vaida auß der Walachey⁶³ unndt seiner guten freunden einer⁶⁴ dem Redey zugeschrieben, welches mier ihn der still von Groß Wardein zugeschickht, haben Eure Kaiserliche Majestät aus hie ihnligunden paribus allergnädigist mitt mehrern zu vernemmen. Welches ich Eurer Kaiserlichen Majestät meiner schuldigen pflicht nach dero zu allergnädigisten providenczii unndt nachrichtung ganz gehorsamist andeuten sollen⁶⁵. Mich ihn dero angebornen kheyßerlichen unndt khüniglichen hohen gnaden unndt hulden ganz gehorsamist unndt unterthänigist entfelhendt [!].

Saggmär den 28. Januarii Anno 1616.

Eurer Römischen Kaiserlichen und Königlichen Majestät

PS. Gleich dißen augenblickh khombt mier zeitung, daß Kouachoczy Istvan⁶⁶ zu Karoly⁶⁷ solle heut anckhomben unndt dannen sein weeg zue Eurer Kaiserlichen Majestät nemben, dem der Bethlen expedirt solle haben.

Gehorßamister diener, unndt unterthon etc.

Andre Dozy

62 Homonnai Drugeth György országbíró, Zemplén megye főispánja (1583–1620). Homonnai valóban támadott később. Készülődéséről és betöréséről lásd: *Borbély*, 2014. 295–310. p., *Borbély*, 2015. 191–193. p.

63 Radu Mihnea havasalföldi vajda (1611–1616).

64 Boér Péter, lásd: *Jakó*, 2009. 128–130. p.

65 A kéziratban „sollen” szerepel, de nyelvtanilag a „soll” forma lenne a helyes.

66 Kovacsóczy István fejedelmi titkár, az Erdélyi Fejedelemség későbbi kancellárja. *Kármán*, 2019. 117. p.

67 Nagykaroly, ma: Carei, Románia.

Külzet: [6v] Der Großmächtigsten Römischen Kheyßerlichen unndt zu Ger
mänien, Hungarn unndt Böhaimb Khüniglichn Maiestätt etc. Meinem allergädi
gister [!] Kheyßer unndt Herrn etc.

Jelzet: ÖStA KA HKR Akten 1616 Reg. Februar Nr. 13. fol. 2r–v, 6v. (Kt. 53.)

4.

Johann/Hans von Molardt az Udvari Haditanács elnöke II. Mátyásnak

Bécs, 1616. február 9.

Forgách Zsigmond szerint Abaúj vármegye panaszt nyújtott be Thurzó György nádornak Balassa Zsigmond lefogása miatt és amiatt, hogy a magyarok tudta nélkül tárgyalnak a törökökkel, illetve országgyűlés kiírását sürgetik. Valószínűleg a többi vármegye is egyetért velük. Figyelmezteti az uralkodót, hogy Ali pasa meg akarja törni a békét, ráadásul mivel a hajdú csapatok megbízhatatlanok, a várakat német katonákkal kellene ellátni. Dóczy András szerint egy esetleges Lengyelország elleni oszmán támadás alkalmával Felső-Magyarország ki lenne szolgáltatva a tatár pusztításnak. Fegyverkeznek a moldvaiak, havasalföldiek, erdélyiek és lengyelek, magyarországi felkelésre is esély van, erősíteni kellene a védelmet.

Allerdurchleuchtigster Großmechtigster Römischer Khayser, allergenedigister herr, Eure Kaiserliche Majestät etc.

Sein mein gehorsambiste dienst zu dero allergenedigisten gebieth underthenigist beraith. Waß graff Sigmund Forgach⁶⁸ etc. Eurer Kaiserlichen Majestät, dan auch mir schreibt, und was die spanschaft Abawyvarien⁶⁹ herrn palatino⁷⁰ für schriftliche beschwörung, erstlichen wegen des Balassa⁷¹ einziehung, anderen, daß ohne

68 Felső-Magyarország főkapitánya (1609–1618), később a Magyar Királyság nádora (1618–1621), *Oborni*, 2011. 898. p. *Pálffy*, 1997. 257–288. p.

69 Abaúj vármegye.

70 Thurzó György nádor (1609–1616), *Oborni*, 2011. 878. p.

71 Balassa Zsigmond 1615-től török támogatással kívánta megszerezni az Erdélyi Fejedelemséget. *Bódai*, 2021. 58–61. p., *Belitzky*, 1972. 167. p., *Komáromy*, 1897.

der Ungern vorwißen mit den Türggen tractiert⁷² würdet, übergeben, und an ine begehren aindtweder bey Eurer Kaiserlichen Majestät umb ehisten haltung eines landtags anzuhalten, oder selbstn ausschreiben wolte. Das ist aus den einschließen hiebey zu vernehmen, und daraus zu erkhenen, was dieselb spanschafft, mit welcher die andern zweifflls ohne verstandt und correspondenz haben, gesinet sein. Und währe vonnötten, daß nit allein zur defension der unbesetzten granizen wider die Türggen, weill der Aly Bassa⁷³ sich des fridensbruchs besorgt, kriegsvolckh samblet und die graniz heuser annehmen mächte und niemandts verhanden, der dieselbe defendiere; der veldobrist in Oberhungern⁷⁴ die dörfer in Oberhungarn, welche die Türggen zur unbefuegten [11v] huldigung aufgeforderdt, nicht khan schützen, vill weniger die graniz heußer endtsezzen, noch defendiren, zur notturfft besetzt und munirt, sondern wegen etlicher Ungern widerwertigen und zur neuerung genaigten gemietter und schädliche practikhnen und der hayduggen in Oberhungern wankhelmütigkeit, auch mit einer teutschen anzaal kriegsvolckh zu roß und fues die granizen versehen würden.

Auß des Obristen zu Saggmar⁷⁵ schreiben und einschließen ist auch zu vernehmen, wie es in der Valachey, Moldau undt Sibenbürgen stehet, und solte der Türgg wider Polln khriegen,⁷⁶ würde Oberhungern von den Tarttern unangefallen nicht bleiben. Weillen dan die Türggen, Valachen, Moldauer, Sibenbürger, und Polackhen sich armirn, die hayduggen und vill veruebigen khöpff neuerung und aufstandt in Hungern zu erwekhen im werckh sein, währe vonnöten auf unsere schanz beßere achtung geben, und was zur defension vonnötten, zeitlich in acht nehmen und praeparirn. Eurer Kaiserlichen Majestät etc. zu kaiserlichen gnaden mich allerunderthenigist empfelhendt.

Geben Wienn, den 9. Februarii Anno 1616.
 Eurer Römischen Kaiserlichen Majestät etc.
 Allerunderthenigister gehorsamister
 Hanß von Molart⁷⁷

72 Lat. tracto, 'tárgyal'.

73 Ali pasa életútjára és levelezésére lásd: *Bayerle*, 1991. A történésekben betöltött szerepére lásd: *Sudár*, 2011. 978. p.

74 Forgách Zsigmond.

75 Dóczy András.

76 A lengyel–oszmán háború lehetőségéről szóló információ Boér Pétertől származik. Vö. Boér Péter Rhédey Ferencnek. Bozzavásár. 1616. január 5. *Veress*, 1937. 65–67. p.

77 Az Udvari Haditanács elnöke (1609–1619). *Hochedlinger*, 2019. 669. p.

Külzet: [12v] Der Römischen Khayserlichen auch zue Hungern und Böhaimb Khöniglichen Majestät etc. Meinem Allergenedigistem [!] Khayßer und Herrn

Jelzet: ÖStA KA HKR Akten 1616 Reg. Februar Nr. 13. fol. 11r–v, 12v. (Kt. 53.)

Levéltári források és felhasznált irodalom

Kiadatlan források

ÖStA KA HKR Prot. Reg. Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Hofkriegsrat, Bücher, Protokoll Registratur

Kiadott források

- Bayerle*, 1991. *Gustav Bayerle* (ed.): The Hungarian Letters of Ali Pasha of Buda 1604–1616. Bp., 1991.
- Brandl–Göncöl–Juhász–Marton–Szabados*, 2017. *Brandl Gergely – Göncöl Csaba – Juhász Krisztina – Marton Gellért Ernő – Szabados János*: Válogatott források az 1627. évi szőnyi békekötés történetéhez. In: *Lymbus*, 15. (2017) 151–204. p.
- Costin*, 1980. *Costin, Miron*: Grausame Zeiten in der Moldau: Die Moldauische Chronik des Miron Costin 1593–1661. Übers. und hrsg. von Adolf Armbruster. Graz, 1980.
- Cziráki*, 2012a *Cziráki Zsuzsanna*: Szemelvények Melchior Khlesl és a bécsi Titkos Tanács 1611 és 1613 között keletkezett, erdélyi vonatkozású írásos véleményeiből. In: *Levéltári Közlemények*, 83. (2012) 319–369. p.
- EOE VII. *Szilágyi Sándor* (szerk.): Erdélyi Országgyűlési Emlékek VII. (1614–1621). Bp, 1881.
- Kármán*, 2019. *Kármán Gábor*: Kovacsóczy István orációja 1615-ben III. Zsigmond lengyel király előtt. In: *Lymbus*, 17. (2019) 117–142. p.

- Lymbus*, 2003. *Lymbus*, Magyarságtudományi Forrásközlemények, Bp., 2003.
- Marton*, 2020. *Marton Gellért Ernő*: „Az mint Isten tudunk adja, oltalmazzuk vérünkkel is szegény hazánknek bástyáját...” Magyar nyelvű Esterházy-levelek a Koháry-Coburg család levéltárából. In: *Aetas*, 35. (2020) 3. sz. 126–151. p.
- TMÁO I. *Szilády Áron – Szilágyi Sándor* (szerk.): Török-magyar-kori államokmánytár I. Bp., 1868.
- Veress*, 1937. *Veress Endre* (szerk.): *Documente Privatoare La Istoria Ardealului, Moldovei și Țării-Românești. Volumul IX. Acte și Scrisori (1614–1636)*, București, 1937.

Felhasznált szakirodalom

- Ács*, 2010. *Ács Pál*: A hallgatás művészete. Rimay János és az újszoikus *ars dissimulandi*. In: *Színlelés és rejtőzködés. A kora újkori magyar politika szerepjátékai*. Szerk.: G. Etényi Nóra – Horn Ildikó. Bp., 2010. 11–33. p.
- Balla*, 2015. *Balla Péter*: Erdély, Moldva és Havasalföld viszonyrendszerének publikált forrásai (1571–1621). In: *Doktorandusz hallgatók IV. konferenciája*. Eger, 2015. 8–26. p.
- Belitzky*, 1972. *Belitzky János*: Nógrád megye története I. 896–1849. Főszerk.: Balogh Sándor. Salgótarján, 1972.
- Borbély*, 2014. *Borbély Zoltán*: A Homonnai Drugeth György vezette Bethlen-ellenes mozgalom nemzetközi hátteréhez. In: *Bethlen Erdélye, Erdély Bethlene. A Bethlen Gábor trónra lépésének 400. évfordulóján rendezett konferencia tanulmányai*. Szerk.: Dáné Veronika – Horn Ildikó – Lupescu Makó Mária – Oborni Teréz – Rüszt-Fogarasi Enikő – Sipos Gábor. Kolozsvár, 2014. 259–310. p.
- Borbély*, 2015. *Borbély Zoltán*: A Homonnai Drugethek Felső-Magyarországon a 17. század első évtizedeiben. Doktori értekezés. Eszterházy Károly Főiskola. Eger, 2015. 5–236. p.

- Bódai, 2021.* *Bódai Dalma:* Ellentétek és érdekek mentén. Thurzó György és Melchior Khlesl levelezése. In: Közvetítő rendszerek, médiumok és hatalomgyakorlás a kora új-kori Európában. Szerk.: B. Székely Dorottya Piroska – Kovács Dóra – Vida Bence – Virág Csilla. Bp., 2021. 42–65. p.
- Brandl–Göncöl–Juhász–Marton–Szabados, 2018.* *Brandl Gergely – Göncöl Csaba – Juhász Krisztina – Marton Gellért Ernő – Szabados János:* Kommunikáció és híráramlás. A Habsburg-oldal tárgyalási stratégiája az 1627. évi szőnyi békekötés során. In: Actas, 33. (2018) 4. sz. 108–124. p.
- Constantinov, 2014.* *Constantinov, Valentin:* Confruntări politico-diplomatice Polono-Otomane în problema revenirii Moldovei în scaunul Moldovei la începutul anului 1616. In: Revista de Istorie a Moldovei, 97. (2014) 1. sz. 19–29. p.
- Cziráki, 2010.* *Cziráki Zsuzsanna:* „Senkinek pénzen vött rabjai nem voltunk sem nem vagyunk”. Brassó és a fejedelmi hatalom viszonya a város fejedelmi szolgáltatásai tükrében, Bethlen Gábor uralkodása idején. Doktori disszertáció. Szegedi Tudományegyetem. Szeged, 2010. 1–365. p.
- Cziráki, 2011.* *Cziráki Zsuzsanna:* Brassó és az erdélyi szászok szerepe Bethlen Gábor fejedelem trónfoglalásában (1611–1613). In: Századok, 145. (2011) 1. sz. 847–876. p.
- Cziráki, 2012b* *Cziráki Zsuzsanna:* Megjegyzések Erich Lassota zu Steblau 1614. évi titkos erdélyi megbízatásához. In: Fons, 19. (2012) 3. sz. 321–361. p.
- Cziráki, 2013.* *Cziráki Zsuzsanna:* Erdély szerepe Melchior Klesl fennmaradt írásos véleményeiben 1611–1616 között. In: Kármán, Gábor – Tészelszky, Kees (szerk.): Bethlen Gábor és Európa. Bp., 2013. 77–102. p.

- Cziráki*, 2014. *Cziráki Zsuzsanna*: „Durante beneplacito nostro”. Brassó és a szász rendi érdekérvényesítés Bethlen Gábor uralkodása idején a töröcsvári birtokok tükrében. In: Bethlen Erdélye, Erdély Bethlene. A Bethlen Gábor trónralépésének 400. évfordulóján rendezett konferencia tanulmányai. Szerk.: Dáné Veronika – Horn Ildikó – Lupescu Makó Mária – Oborni Teréz – Rűsz-Fogarasi Enikő – Sipos Gábor. Kolozsvár, 2014. 608–616. p.
- Cziráki*, 2015. *Cziráki Zsuzsanna*: Habsburg-oszmán diplomácia a 17. század közepén. Simon Reniger konstantinápolyi Habsburg rezidens kinevezésének tanúságai (1647–1649). In: Századok, 149. (2015) 4. sz. 835–871. p.
- Gebei* 2013. *Gebei Sándor*: Bethlen Gábor viszonya a Rzeczpospolitához (1622-ig). In: Bethlen Gábor képmása. Szerk.: Papp Klára – Balogh Judit. Debrecen, 2013. 93–117. p.
- Hochedlinger*, 2019. *Michael Hochedlinger*: Das Stehende Heer. In: Verwaltungsgeschichte der Habsburgermonarchie in der Frühen Neuzeit. Bd. 1/2. Hof und Dynastie, Kaiser und Reich, Zentralverwaltungen, Kriegswesen und landesfürstliches Finanzwesen. Hg.: Michael Hochedlinger – Petr Mat’ a – Thomas Winkelbauer. Wien, 2019. 655–764. p.
- Horn*, 2011. *Horn Ildikó*: A fejedelmi tanács Bethlen Gábor korában. In: Századok, 145. (2011) 1. sz. 997–1027. p.
- Jakó*, 2009. *Jakó Klára*: Báthory Gábor és a román vajdaságok. In: Báthory Gábor és kora. Szerk.: Papp Klára – Jeney-Tóth Annamária – Ulrich Attila. Debrecen, 2009. 123–133. p.
- Jakó*, 2012. *Jakó Klára*: Havasalfölde és Moldva szerepe Erdély portai kapcsolataiban. In: Identitás és kultúra a török hódoltság korában. Szerk.: Ács Pál – Székely Júlia. Bp., 2012. 140–157. p.

- Jakó*, 2016. *Jakó Klára*: Moldva és Havasalfölde viszonya az Erdélyi Fejedelemséghez az államközi szerződések és a külügyi levelezés tükrében. In: Művészet és mesterség. Tisztelgő kötet R. Várkonyi Ágnes emlékére. Szerk.: Horn Ildikó – Lauter Éva – Várkonyi Gábor – Hiller István – Szirtes Zsófia – Balogh Zsuzsanna – Pásztor Katalin – Tamás Máté. Bp., 2016. 271–294. p.
- Kármán*, 2012. *Kármán Gábor*: Szuverenitás és reprezentáció: Erdély a Porta 17. századi diplomáciai rendszerében. In: Korall, 13. (2012) 48. sz. 33–61. p.
- Komáromy*, 1897. *Dr. Komáromy András*: Balassa Zsigmond hűtlenségi peréből. In: Hadtörténelmi Közlemények, 10. (1897) 1. sz. 332–351. p.
- Meienberger*, 1973. *Meienberger, Peter*: Johann Rudolf Schmid zum Schwarzenhorn als kaiserlicher Resident in Konstantinopel in den Jahren 1629–1643. Ein Beitrag zur Geschichte der diplomatischen Beziehungen zwischen Österreich und der Türkei in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts. Frankfurt am Main, 1973.
- Mohácsi*, 2014. *Mohácsi Endre*: Nagylúcsei Dóczy András levelezése. In: A Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára Kiadványai I. Évkönyvek. 20. köt. Nyíregyháza, 2014. 131–137. p.
- Oborni*, 2011. *Oborni Teréz*: Bethlen Gábor és a nagyszombati szerződés (1615). In: Századok, 145. (2011) 1. sz. 877–914. p.
- Papp*, 2006. *Papp Sándor*: Homonnai Drugeth Bálint fellépése Bocskai örököseként. In: Studia Caroliensia, 7. (2006) 1. sz. 133–152. p.
- Papp*, 2008. *Papp Sándor*: Homonnai Drugeth Bálint, Rákóczi Zsigmond és Báthory Gábor küzdelme az Erdély feletti hatalomért 1607-ben. In: Századok, 148. (2008) 4. sz. 807–848. p.

- Papp, 2014.* *Papp Sándor:* Újabb adatok Bethlen Gábor hatalomra kerülése történetéhez. In: Bethlen Erdélye Erdély Bethlene. A Bethlen Gábor trónralépésének 400. évfordulóján rendezett konferencia tanulmányai. Szerk.: Dáné Veronika – Horn Ildikó – Lupescu Makó Mária – Oborni Teréz – Rüszt-Fogarasi Enikő – Sipos Gábor. Kolozsvár, 2014. 36–48. p.
- Papp, 2015.* *Papp Sándor:* Bethlen Gábor hatalomra kerülése a török forrásokban és történetírásban (Tayyib Gökbilgin kutatásai és eredményei). In: *Aetas*, 30. (2015) 3. sz. 72–85. p.
- Papp, 2018a* *Papp Sándor:* Az Oszmán Birodalom, a Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia kapcsolattörténete a békekötések tükrében. In: *Aetas*, 33. (2018) 4. sz. 86–99. p.
- Papp, 2018b* *Papp Sándor:* Stambul szövetségében. Bethlen, a diplomata. In: *BBC HISTORY: A világtörténelmi magazin*, 8. (2018) 2. sz. 28–33. p.
- Papp, 2019.* *Papp Sándor:* Egy nagyvezíri beszámoló Bocskai István haláláról és a magyarországi és erdélyi hatalom örökösödéséről. In: "...ugy irhassak, mint volt..." : Ünnepi tanulmányok a 65 esztendő Tóth Sándor László tiszteletére. Szerk.: Bagi Zoltán Péter. Szeged, 2019. 172–182. p.
- Pálffy, 1997.* *Pálffy Géza:* Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16–17. században. In: *Történelmi Szemle*, 39. (1997) 1. sz. 257–288. p.
- Rácz, 2019.* *Rácz Balázs Viktor:* „Ha Várad nem léssen, Szent Jób és a többi sem léssen...” - Rhédey Ferenc váradi főkapitány pályafutása. In: «Várad mint oltalmaztatik» Küzdelmek Váradért a kora újkorban. Szerk.: Oborni Teréz. Oradea, 2019. 81–117. p.
- Sebestyén, 1979.* *Sebestyén Mihály:* Két tűz között – Bethlen Gábor 1616-ban. In: *Korunk*, 38. (1979) 1. sz. 400–407. p.

- Strohmeier*, 2013. *Strohmeier, Arno*: Kategorisierungsleistungen und Denkschemata in diplomatischer Kommunikation: Johann Rudolf Schmid zum Schwarzenhorn als kaiserlicher Resident an der Hohen Pforte (1629–1643). In: Politische Kommunikation zwischen Imperien. Der diplomatische Aktionsraum Südost- und Osteuropa. Hg. von: Gunda Barth-Scalmani – Harriet Rudolph – Christian Steppan. Innsbruck, 2013. 21–29.
- Strohmeier*, 2017. *Strohmeier, Arno*: Trendek és perspektívák a kora újkori diplomáciatörténetben. A konstantinápolyi Habsburg diplomaták esete. In: Történelmi Szemle, 59. (2017) 2. sz. 177–199. p.
- Sudár*, 2011. *Sudár Balázs*: Iszkender és Bethlen Gábor: a pasa és a fejedelem. In: Századok, 145. (2011) 1. sz. 975–996. p.
- Szilágyi*, 1867. *Szilágyi Sándor*: Bethlen Gábor fejedelem trónfoglalása. In: Értekezések a Történettudományi Osztály köréből. Szerk.: Hunfalvy János. Bp., 1867. 1–74. p.
- Trócsányi*, 1980. *Trócsányi Zsolt*: Erdély központi kormányzata 1540–1690. Bp., 1980.
- Veress*, 1914. *Veress Endre*: Bethlen Gábor fejedelem ifjúsága (Bevezetésül Bethlen ifjúkori leveleihez). In: Erdélyi Múzeum 31. (1914), 6. sz. 285–339. p.

